

# A KAPITALIZMUSBÓL A SZOCIALIZMUSBA VALÓ ÁTMENET NÉHÁNY KÖZGAZDASÁGI PROBLÉMÁJA A NÉPI DEMOKRATIKUS ORSZÁGOKBAN\*

NAGY IMRE AKADÉMIKUS

Előadásomban Sztálin új tudományos műve alapján, a népi demokratikus országokban a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenetből fakadó néhány gazdasági kérdéssel kívánok foglalkozni.

\*

Sztálin hagyatékában szinte felbecsülhetetlen az a tudományos kincs, amit zseniális tanításában az emberiségre hagyott örökölt.

Tanítása nemcsak a szocialista társadalom felépítése terén a Szovjetunióban elért sikerekben, a szovjet állam gazdasági, politikai és kulturális felvirágzásában, a kommunizmus nagyszerű alkotásaiban testesül meg. Marx Engels, Lenin mellett Sztálin tanítása mutatja az utat a kapitalizmus béklyóiban, az imperializmus igájában sínylődő népek felszabadító harcának éppúgy, mint a kapitalizmusból a szocializmus felé haladó népi demokratikus országok eredményekben gazdag munkájának is, a szocialista építés minden területén.

A marxizmus-leninizmus alapján Sztálin fegyverezte fel a győzelem tudományával a népi demokratikus országok kommunista és munkáspártjait is a gazdasági, politikai és kulturális élet terén éppúgy, mint állami tevékenységük minden más területén. Ez teszi lehetővé számukra, hogy a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet bonyolult viszonyai között eligazodjanak, tisztán lássák a célt és helyesen tűzzék ki a feladatokat.

Sztálin rendkívüli jelentőséget tulajdonított az ideológiai munkának, különösen a párt eszmei fejlődésének és felkészültségének. Hangsúlyozta, hogy a párt birtokában levő kincsek közül a legfontosabb és legértékesebb a párt eszmei vagyona, eszmei kincse, elvi vonala, forradalmi távlatai. Ezt az eszmei vagyont gazdagította felbecsülhetetlen tudományos értékkel Sztálin utolsó műve »A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban«, amely ma még szinte felmérhetetlen jelentőségű a kommunista és munkáspártok szellemi életében. Azok a tételek, amiket Sztálin ebben a művében lefektetett, új fejezetet nyitnak a marxista-leninista közgazdaságtudomány fejlődésében. Sztálin művének nagy jelentősége abban is megnyilvánul, hogy az átmeneti szakaszon a szocialista és burzsoa ideológia között mind élesebbé váló harcban, hatalmas

\* Székfoglaló előadás a Magyar Tudományos Akadémián.

segítséget nyújt az emberek tudatának a kapitalizmus csökevényeitől, a régi társadalom eldítéleteitől és káros hagyományaitól való megtisztításában.

Malenkov elvtárs a SZKP XIX. Kongresszusán tartott beszámolójában megállapította, hogy a szovjet-társadalomban nincs és nem is lehet osztályalapja a burzsoa ideológia uralmának. »Nálunk a szocialista ideológia uralkodik, mondotta Malenkov elvtárs, amelynek megingathatatlan alapja a marxizmus-leninizmus. De még megtalálhatók nálunk a burzsoa ideológia maradványai: a magántulajdonos gondolkodásmódjának és erkölcsének csökevénye. Ezek a csökevények nem halnak el maguktól, rendkívül szívósak, fejlődhetnek és ezért erélyesen harcolnunk kell ellenük«. (SZKP XIX. Kongresszusának anyaga. Szikra, 1952. 109. old.)

A népi demokratikus országokban, így nálunk is, a jelenlegi fejlődési fokon a burzsoa ideológiának még van osztályalapja, a marxista-leninista ideológia még nem uralkodik osztatlanul. A népi demokratikus országokban, a korlátozás politikája mellett is még létezik a kulákság, mint az utolsó kapitalista osztály és főképpen a mezőgazdaságban, még széles területe van a kisártermelésnek, ami bizonyos tekintetben a burzsoa ideológia osztályalapját képezi. Éppen ezért a népi demokratikus országokban az ideológiai munkának fokozottabb figyelmet kell szentelni. Ehhez a nagy munkához, a burzsoa ideológiának, valamint gazdasági és osztályalapjának felszámolásához, Sztálin utolsó tudományos műve adja meg a leghatékonyabb eszmei fegyvert. Különösen a közgazdaságtan terén döntő jelentőségű, nem utolsó sorban azért, mert ez az a terület, ahol a tudományos munka és az ideológiai harc az ellenséges nézetekkel szemben, s a kérdések tisztázása a vélemények harcán keresztül nem tart lépést a szocializmus építésének ütemével.

Közgazdasági tudományos életünkben és tevékenységünkben az előttünk álló legnagyobb és hozzátehető: legnehezebb feladatot számunkra a Sztálin utolsó tudományos művében lefektetett tételeknek a népi demokrácia viszonyai közé való átültetése, az átmenet szakaszán való alkalmazása jelenti.

Sztálin ebben a művében Marx nyomán a természet és a közgazdaság tudományos törvényeit és azok működését tárja fel, amelyek az emberek akarától függetlenül végbemenő objektív folyamatok törvényszerűségei, a kapitalista és szocialista rendszerben egyaránt. A kapitalizmus és a szocializmus gazdasági törvényeinek működése között azonban alapvető különbség van. Engels erről a következőket írja: »... a különbség ugyanaz, mint a vihar villámaiban levő elektromosság romboló hatalma s a távíró és az ívlámpa megfékezett elektromossága közti különbség, vagy a tűzvész és az ember szolgálatában működő tűz közötti különbség...« (Engels: Anti-Dühring, Szikra. 1948. 265. old.)

A szocializmus gazdasági törvényeinek jellegzetes sajátossága a kapitalizmus gazdasági törvényeivel szemben tehát abban van, hogy ezek a törvények nem vakon, nem az emberek felett elemi erővel uralkodó törvényekként hatnak, hanem mint megismert, a szocialista építés gyakorlatában tudatosan felhasznált

és alkalmazott törvények. Ez távolról sem jelenti és nem is jelentheti azt, hogy ezek a törvények elvesztik objektív, szükségszerű jellegüket, nem jelenti azt, hogy a szocializmusban tetszés szerint alkothatunk és alkalmazhatunk gazdasági törvényeket. Sztálin tudományosan megalapozta, hogy ezeket az objektív törvényeket nem lehet sem megszüntetni, sem átalakítani, sem helyettük újakat alkotni. De ugyanúgy ezek a törvények nem is semmisülnek meg, csupán elvesztik érvényességüket és átadják helyüket új törvényeknek, amelyek — ha közgazdaságról van szó — az új termelési viszonyok alapján keletkeznek.

A tudományos törvények létezéséről és működéséről szóló sztálini tanítás adja meg a lehetőségét az objektív törvények felismerésének és a társadalom fejlődése érdekében való felhasználásuknak, — másszóval: a gazdasági élet tudatos, tervszerű irányításának és a hozzá nélkülözhetetlen tudományos előrelátásnak. Az a körülmény tehát, hogy objektív szükségszerűségként ismerjük el a szocializmus gazdasági törvényeit, egyáltalán nem jelenti azt, hogy tétlenül és tehetetlenül alávétjük magunkat ezeknek a szükségszerűségeknek. Az állam vezetői feltárják a szocializmus gazdasági törvényeit, hogy azután azokat felhasználják a szocializmus építésében, hogy tevőlegesen beavatkozzanak a régi és az új közötti harcba, a szocializmussal szembenálló ellenséges erők és ösztönös fejlődési irányzatok megtörése céljából. Ennek azonban — mint Sztálin tanítja — elengedhetetlen feltétele, hogy »... a proletariátus pártjának, ha valóságos párt akar lenni, mindenekelőtt a termelés fejlődését, a társadalom gazdasági fejlődése törvényeinek ismeretét kell elsajátítania«. (Sztálin: A leninizmus kérdései. Szikra. 1949. A dialektikus és történelmi materializmusról, 653. old.) Ehhez Sztálin utolsó műve adja meg a tudományos-elméleti alapot.

Az objektív gazdasági törvények közül nagy jelentőségű az a törvény, hogy a termelési viszonyoknak meg kell felelniök a termelőerők jellegének. Sztálin tanítása szerint, aki továbbfejlesztette Marx tudományos megállapításait a gazdasági törvények működéséről, ez a törvény nemcsak a szocialista társadalom termelési viszonyai között áll fenn, hanem fennállott a megelőző társadalmi formációk termelési viszonyai között is, fejlődésük felfelé ívelő szakaszán, különben lehetlenné vált volna a társadalom-gazdaság fejlődése.

A szocializmus közgazdasági viszonyai között sem szabad ennek a gazdasági törvénynek működését úgy értelmezni, mintha az a termelési viszonyok és a termelőerők feltétlen és teljes összhangját követelné meg, mintha ez a törvény egyszersmindenkorra a termelési viszonyok és termelőerők teljes összhangjának mozdulatlanságát jelentené. Ez már azért sem lehetséges, mert a termelőerők a termelés legmozgékonyabb, legforradalmibb erői, amelyek a szocializmusban is a termelési viszonyok előtt járnak, tehát a termelési viszonyok elmaradnak a termelőerők fejlődésétől, ami azt jelenti, hogy a termelési viszonyok csak bizonyos idő múlva alakulnak át a termelőerők jellegének megfelelően.

A törvény működése szempontjából mégis különbséget kell tennünk a szocializmus és a megelőző társadalom-gazdasági rendszerek között. Amíg a

kapitalizmusban és a megelőző társadalmi formációkban e törvény működése a termelési viszonyok és a termelőerők éles összeütközésére vezetett, ami a gazdasági rendszer elkerülhetetlen velejárója volt, addig a szocializmusban bár vannak és lesznek is ellentmondások, mert a termelési viszonyok fejlődése elmarad és továbbra is el fog maradni a termelőerők fejlődésétől, rendszerint mégsem kerül sor összeütközésre, mert — mint Sztálin tanítja — »A társadalomnak megvan a lehetősége arra, hogy idejében összhangba hozza az elmaradó termelési viszonyokat a termelőerők jellegével«, ami a szóbanforgó objektív gazdasági törvény egyik sajátossága a szocializmus viszonyai között. Másik sajátossága, amely az elsőből logikusan következik az, hogy a szocializmus viszonyai között a kapitalizmussal ellentétben, a gazdasági fejlődés nem hirtelen fordulatok, hanem fokozatos változások útján megy végbe.

Az objektív gazdasági törvényeknek a természeti törvényektől eltérő sajátosságai is vannak. Ilyen pl. az, hogy az objektív gazdasági törvények aránylag rövid életűek, nagyobb részük csak egy bizonyos történelmi korszakban van érvényben, majd átadják helyüket új törvényeknek.

Másik sajátosságuk, hogy az új gazdasági viszonyok alapján létrejött új törvények feltárása és alkalmazása az elhaló társadalmi osztályok érdekei ellen van és ellenállásukba ütközik. Az új gazdasági törvények alkalmazása érdekében ezt az ellenállást le kell győzni, mégpedig társadalmi erővel. Ilyen erő a munkásosztály és a parasztság szövetsége, amely a társadalom nagy többségét alkotja.

Látjuk tehát, hogy az új gazdasági törvényeknek az új gazdasági viszonyok alapján történő létrejötte és alkalmazása, valamint a munkás-paraszt szövetség történelmi szükségszerűsége között szoros logikai kapcsolat áll fenn, bizonyos történelmileg adott társadalom-gazdasági viszonyok között.

A munkás-paraszt szövetség szerepe és történelmi feladatai, valamint az objektív gazdasági törvények működése közötti összefüggés megértéséhez feltétlenül szem előtt kell tartani Sztálin tanítását : »Sohasem szabad elfelejteni, hogy minden változik, hogy mindennek megvan a maga ideje és helye, tehát a kérdéseket is a konkrét körülményeknek megfelelően kell feltennünk ...« A munkás-paraszt szövetség kérdését, fejlődését, valamint feladatait is, az adott történelmi és társadalmi viszonyok között kell tehát vizsgálnunk. Nyilvánvaló, hogy a társadalmi fejlődés folyamán, főképpen egyik társadalom-gazdasági formációból a másikba való átmenetnél, megváltozik a munkás-paraszt szövetség társadalmi és gazdasági alapja, s vele együtt feladata is.

A kapitalizmus viszonyai között a munkás-paraszt szövetség, mint az uralkodó osztályok ellenállását megtörő és uralmát megdőntő társadalmi erő, az ugrásszerű, forradalmi változás irányában működik. A szocializmus viszonyai között ez a társadalmi erő a folyamatos változás, a fokozatos fejlődés irányában hat. A kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet szakaszán a munkás-paraszt szövetség működésének sajátos jellege és kettős feladata van.

Magyarország és a többi népi demokratikus ország társadalom-gazdasági fejlődése a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet szakaszában van. Ezt az átmeneti szakaszt az jellemzi, hogy népgazdaságunkban mind a kapitalizmus, mind a szocializmus objektív gazdasági törvényei érvényesülnek, mégpedig úgy, hogy az aláhanyatló, megszűnő kapitalizmus gazdasági törvényei egyre kevésbé hatnak és éleződő osztályharcok közben átadják helyüket az épülő szocializmus termelési viszonyai alapján létrejövő objektív gazdasági törvényeknek, amelyek viszont mind fokozottabban hatnak. Ez az átmeneti szakasz alapvető sajátossága, ami abból ered, hogy új gazdasági viszonyok keletkeznek, a népi demokratikus rendszerre jellemző termelési viszonyok, amelyek új gazdasági törvényszerűségek alapját képezik. Ebből logikusan következik, hogy a termelési viszonyokban végbemenő változás a munkás-paraszt szövetség számára is új gazdasági alapot hoz létre és új feladatokat tűz ki.

Sztálin azt tanítja, hogy a Szovjetunió szocialista viszonyai között, a gazdasági fejlődés nem hirtelen fordulatok, hanem fokozatos változások útján megy végbe, mégpedig úgy, hogy a régi gazdasági viszonyok és a belőlük fakadó törvényszerűségek nem egyszerűen eltűnnek, hanem az újhoz alkalmazkodva, megváltoztatják lényegüket és csak formájukat tartják meg.

A népi demokrácia viszonyai között a gazdasági fejlődést a kapitalizmus és szocializmus erőinek harca, az elhaló kapitalizmus erőinek fokozódó ellenállása jellemzi, amiből következik, hogy a fejlődés nem mentes hirtelen fordulatoktól, a gazdasági és tulajdonviszonyokban végbemelő gyors és radikális változásoktól, amilyen például 1945-ben a földreform, később pedig az ipar, a bankok és nagykereskedelem államosítása volt.

Annak a társadalmi erőnek tehát, amit a munkás-paraszt szövetség képvisel, éles harcok közben el kell háritani az útból azokat az akadályokat, amiket az elhaló kapitalista osztályok az átmenet folyamán létrejött új gazdasági viszonyokból fakadó új törvényszerűségek érvényesülése elé gördítenek.

Az átmeneti szakaszon azonban a gazdasági fejlődést nemcsak hirtelen fordulatok és ezek alapján az elhaló kapitalizmus erői elleni harc jellemzi. Az átmeneti szakaszt a népi demokrácia viszonyai között egyidejűleg a népgazdaság tervszerű fejlesztése, a szocializmus gazdasági alapjainak lerakása is jellemzi, amely viszont fokozatos változások útján megy végbe.

Az átmeneti szakasznak ez a kettős jellege, a munkás-paraszt szövetségnek is kettős jelleget ad. Harcos erő a kapitalizmus erői legyűrésében és építő erő a szocializmus alapjainak lerakásában. Ez határozza meg a munkás-paraszt szövetség tartalmát, működését és feladatait, a kapitalizmusból a szocializmusba való átmeneti szakaszon a népi demokrácia viszonyai között. A munkás-paraszt szövetség, mely a népi demokratikus rendszer társadalmi alapja, a törvényhozáson, a kormányzaton, az államhatalom szervein, a helyi tanácsokon keresztül döntően meghatározza és irányítja az állam gazdasági tevékenységét, ezáltal a termelőerők és termelési viszonyok fejlődését, azok arányosságát és tervszerű-

ségét. Mindezek a tényezők a termelőerők jellege és a termelési viszonyok összhangjának megteremtése irányában hatnak és az erre vonatkozó objektív törvényszerűség érvényesülését segítik elő. Ezzel magyarázható, hogy a népi demokratikus rendszer viszonyai között, a kapitalizmusból a szocializmusba való átmeneti szakaszon, új módon merül fel az állam gazdasági szerepének, valamint a politika és a gazdaság kölcsönös viszonyának kérdése. A népi demokratikus állam számos és mind több feltételével rendelkezik annak, hogy az ország egész politikai és gazdasági hatalmát egyetlen egységes erőfeszítésben összpontosítsa. Ebből következik, hogy a népi demokratikus államnak különös szerepe van a népgazdaság fejlesztésében és irányításában, ami egyáltalán nincs módjában a kapitalista államnak. Rendkívül találóan jellemezte ezt Sztálin a következőkben: »A gazdaság a maga különvett, elhatárolt értelmében kevésbé érdekli a kapitalista államot, a gazdaság nincs az állam kezében, ellenkezőleg az állam van a kapitalista gazdaság kezében«. (Sztálin: A leninizmus kérdései, X. kiadás, 602. old. oroszul.)

A helyi tanácsokon épülő népi demokratikus állam döntő jelentősége a társadalmi átalakulásban Magyarországon és a többi népi demokratikus országban abban van, hogy a kizsákmányolás egyik formáját nem váltotta és nem válthatja fel egy másik kizsákmányolási forma, mert a népi demokratikus állam mindenféle kizsákmányolás megszüntetése irányában működik és segíti a gazdasági fejlődést.

A marxizmusnak ismert tétele, hogy a gazdaságnak, mint alapnak meghatározó szerepe van a politikára, mint felépítményre, ugyanakkor a politika visszahat a gazdaságra. A politika elő is segítheti, de hátráltathatja is a gazdasági fejlődést, az objektív gazdasági törvények érvényesülését. Lenin szerint a politika, amely a gazdasági fejlődés szükségleteiből fakad, a szükséges anyagi feltételek megléte esetén, a gazdaság gyökeres átalakulásának döntő tényezője és vele együtt a gazdasági fejlődés meggyorsításának eszköze lehet. Népi demokratikus országokban, ahol az államhatalom és a kormányzó szervek politikai és gazdasági tevékenysége a társadalom két nagy osztályának, a munkásságnak és a parasztságnak együttműködésén nyugszik, a politika és a gazdaság egymástól elválaszthatatlan és a kettő egysége megfelel a társadalom anyagi fejlődése érdekeinek, a termelőerők jellege és a termelési viszonyok közötti súrlódások vagy ellentétek kiküszöbölésének és a kettő összhangja megteremtésének.

A népi demokrácia viszonyai között, különösen a hatalom megszilárdulása után, az állam kérdése, valamint a politika és a gazdaság kölcsönös viszonya, amely gyökeresen különbözik a kapitalista országokétól, elvileg azonos módon merül fel, mint a szocializmusban, mert a népi demokrácia, mint ismeretes, lényegét tekintve a proletárdiktatúra válfaja, amelyben az államnak és a gazdaságnak is, — bár a fejlődés különböző fokán, de alapjában mégis ugyanazon funkciói vannak.

A felszabadulás óta Magyarország és a többi népi demokratikus ország társadalmi szerkezetében és népgazdaságában egymással szorosan összefüggő két mélyreható változás ment végbe, amelyek új gazdasági alapot hoztak létre a munkás-paraszt szövetség számára is és új gazdasági törvények érvényesülésére is. Az alapvető változás az, hogy ezek az országok, köztük Magyarország is, kapitalista országból szocializmust építő népi demokratikus országgá lettek. Másik döntő változás az, hogy elmaradt agrárországból, ipari országgá váltak. Mind a kétféle mélyreható átalakulás, amely jelenleg is folyamatban van, döntő jelentőségű a szocializmus építése szempontjából, mind a termelőerők és a termelési viszonyok fejlődésére, mind pedig a kettő összhangjának alakulására.

A kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet — történelmi szükség-szerűség. A kapitalizmus alapvető, megoldhatatlan belső ellentmondása teszi ezt történelmi szükségessé, amely abból fakad, hogy a termelés folyamatainak társadalmi jellege a kapitalizmusban, éles ellentétben áll a termelési eszközök tulajdonviszonyaival. A termelési eszközök magántulajdonban vannak, ami ellentmond a termelési folyamat társadalmi jellegének. A szocializmusban a termelési viszonyok összhangban vannak a termelőerők állapotával, mert a termelési folyamat társadalmi jellegét a termelési eszközök társadalmi tulajdona támasztja alá.

A népi demokratikus országokban a helyzetet bizonyos sajátosság jellemzi, amely abból adódik, hogy a jelenlegi fejlődési szakaszon a termelési folyamat társadalmi jellegét csak részben támasztja alá a termelési eszközök társadalmi tulajdona. Ebből a szempontból a népgazdaság két fő termelési ága, az ipar és a mezőgazdaság elég világosan elhatárolódnak. Az iparban a termelési viszonyok társadalmi jellegével alapjában véve összhangban van a termelési eszközök tulajdonának társadalmi jellege. Az egész mezőgazdaságról ezt így nem mondhatjuk. A mezőgazdaság nagyobb részében a termelési viszonyok és a termelési eszközök tulajdonának jellege tekintetében a kapitalizmusra jellemző viszonyok állnak még fenn. A termelési eszközök állami és szövetkezeti, — alapjában szocialista tulajdona, egyelőre csak a mezőgazdaság kisebb területét öleli fel.

Most nézzük meg, milyen változásokat hozott létre a népgazdaságban az, hogy kapitalista országból szocializmust építő népi demokratikus országgá lettünk. Sztálin tanítása szerint, az egyik társadalmi rendből a másikba való átmenetnél a gyökeres változás abban van, hogy a fő termelési eszközök kinek a birtokában vannak. ki rendelkezik azokkal, a társadalom-e, vagy egyes osztályok, csoportok, vagy egyes személyek, továbbá abban, hogy ezeket a termelési eszközöket egyes osztályok, csoportok, vagy személyek kizsákmányolására használják-e fel, vagy pedig az egész társadalom érdekében?

Magyarországon és a többi népi demokratikus országban a felszabadulás óta a termelési eszközök tulajdonviszonyaiban döntő változások mentek végbe és vannak folyamatban. A gyáripar, a nagykereskedelem, a bankok államosítá-

sával a munkásosztály felszámolta a kapitalizmus alapvető gazdasági pilléreit, amelyeket az egész társadalom tulajdonává téve, létrehozta a termelőeszközök új, szocialista tulajdonformáját.

A népi demokratikus országokban ezzel egyidejűleg, az állami gazdaságok nagyarányú szervezésével, továbbá a gépállomások széles hálózatával, a mezőgazdaságban is megvetették a szocialista tulajdonviszonyok szilárd és széles alapját. A földreformok végrehajtása során pedig felszámolták a feudális és nagykapitalista földtulajdont, ami a kisparaszti tulajdonviszonyok kiszélesedéséhez vezetett. A későbbi fejlődés folyamán a kulákság korlátozására irányuló politika eredményeképpen, a termelési eszközök kapitalista tulajdonviszonyai a mezőgazdaságban mind szűkebb területre korlátozódnak. Ugyanakkor az egyéni gazdálkodásról, a nagyüzemi, közös gazdálkodásra való fokozottabb áttéréssel, a termelési eszközök új tulajdonviszonyai jönnek létre, a csoportos, szövetkezeti tulajdonviszonyok, mint a termelési eszközök új tulajdonformái a mezőgazdaságban.

A termelési eszközök tulajdonviszonyaiban a népi demokratikus országokban tehát lényeges változás ment végbe: a termelési eszközök nagyrésze, a termőföld jelentékeny területeit is beleértve, megszűnt a kizsákmányolás eszköze lenni s jórésztben nem egyes osztályok, hanem az egész társadalom érdekeit szolgálja.

Amint látjuk, a népi demokratikus országokban, nálunk is, a termelési eszközök tulajdonviszonyai terén több forma alakult ki. Az egyik az egész társadalom birtokában levő termelési eszközök szocialista állami tulajdonformája. Mellette létrejött és fejlődik a szocialista tulajdon másik formája, a termelési eszközök szövetkezeti tulajdona, amely már nem az egész társadalom, hanem egyes csoportok érdekeit szolgálja, de a társadalom egészének érdekeivel összhangban. E két tulajdon-formán kívül a földreform eredményeképpen kiszélesedett a családi munkán alapuló kisárutermelő gazdaságok egyéni tulajdona, amely a szövetkezeti nagyüzemi gazdálkodásra való áttéréssel, fokozatosan tért veszít és a népi demokratikus állam gazdaságpolitikája következtében nem válhat kizsákmányolás eszközévé. Ezenkívül fennáll még a termelési eszközök kulák-kapitalista tulajdona, amelynek kizsákmányoló lehetőségei a korlátozás és kizorítás politikája következtében állandóan csökkennek.

A népi demokráciának, mint a proletárdiktatúra válfajának sajátosságai-ból fakad, hogy az átmeneti szakaszon a termelési viszonyok és a termelőerők jellegének összhangja a népgazdaság különböző ágaiban egyenlőtlenül fejlődik, amiben jelentős része van annak, hogy a termelési eszközök tulajdonviszonyaiban az átmeneti szakaszon még fennálló kapitalista formák és maradványok a termelés különböző területein más és más hatással vannak a termelőerők fejlődésére.

A termelési eszközök tulajdonviszonyaiban végbemenő változások, mint a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet döntő tényezői, fontos szerepet



töltenek be a termelőerők fejlődése ütemének meggyorsulása terén. Kézenfekvő, hogy ott, ahol a termelési viszonyok alapja a termelési eszközök társadalmi tulajdona, gyorsabb és egyre gyorsuló ütemben fejlődnek a termelőerők, mert fejlődésüknek a tulajdonviszonyok szabad teret engednek. A népi demokratikus országokban a termelési eszközök még meglevő magántulajdona a mezőgazdaságban, gátolja a termelés fejlődésének ütemét, amely ugyan összehasonlíthatatlanul gyorsabb, mint volt a kapitalizmusban, de messze elmarad az ipari termelőerők fejlődése mögött. A mezőgazdaság lassúbb fejlődése viszont hátráltatja az egész népgazdaság szocialista fejlődését, az ipart is beleértve. Ilyen módon a mezőgazdaság szocialista átszervezése, az egyéni kisüzemi-kisárutermelő paraszti gazdálkodásról a fejlett szövetkezeti, nagyüzemi gazdálkodásra való áttérés azáltal, hogy megszünteti a mezőgazdaságban a termelési viszonyok és a termelési eszközök tulajdonviszonyai közötti ellentétet, nemcsak a mezőgazdaság termelőerői fejlődésének ad nagy lendületet, hanem az egész népgazdaságot egységes szocialista alapra helyezve, meggyorsítja annak egyetemes fejlődését. Sztálin azt tanítja, hogy a népgazdaság két fő termelési ága tartósan nem nyugodhat különböző alapokon, mert ennek előbb vagy utóbb a népgazdaság felbomlásához kell vezetni, amiből világosan következik a mezőgazdaság szocialista átszervezésének feladata.

A jelenlegi átmeneti szakaszon a népi demokratikus országokban a mezőgazdaság termelési viszonyainak és a termelési eszközök tulajdonviszonyainak, valamint a szocializmusra jellemző összhangnak az alakulása, bizonyos sajátosságokat mutat. Az egyik az, hogy kulákkapitalista és kisárutermelő egyéni gazdaságok formájában még fennállnak a kapitalista és a kapitalizmussal egy típusú egyéni gazdaságok termelési és tulajdonviszonyai. A másik sajátosság az, hogy az állami gazdaságokban és termelőszövetkezetekben e termelési viszonyok és a termelési eszközök tulajdonviszonyai a szocialista mezőgazdaságnak ma még fejletlenebb, elmaradottabb formái, mint a Szovjetunió állami és kollektív gazdaságaiban, ami visszatükröződik abban is, ahogyan a fejlett szocialista, kollektív mezőgazdaság kialakítása terén szerepüket betöltik.

Sztálin elvtárs tanítása és a Bolsevik Párt tapasztalatai egyaránt azt mutatják, hogy a Szovjetunióban az állami gazdaságoknak, a szovhozoknak, döntő szerepük volt a mezőgazdaság szocialista átszervezésében, az egyéni paraszti kisárutermelésről a nagyüzemű kollektív gazdálkodásra való átmenetben. »Hiba volna, ha szovhozainkat csupán a gabonatartalékok forrásának tekintenénk, írja Sztálin. Valójában a szovhoz volt a vezető erő, amely új technikájával, a környékbeli parasztoknak nyújtott segítséggel, példátlan gazdasági lendületével megkönnyítette a paraszti tömegek fordulatát és a kollektivizálás útjára indította őket«. (Sztálin művei 13. köt. 302. old. Szikra, 1950.) És amikor Sztálin felteszi a kérdést, hogyan fog továbbfejlődni az új mozgalom a kolhozmozgalom a falun, a következőket mondja: »Elöl fognak járni a szovhozok, mint a régi falusi rend átépítésének faltörő kosai. Őket követi majd a

kolhozok sokasága, mint a falu új mozgalmának támaszpontjai. E két rendszer egyesített munkája teremti meg azokat a feltételeket, amelyek a Szovjetunió valamennyi területének teljes kollektivizálásához szükségesek». (Sztálin művei 12. kötet, 357. old. Szikra. 1950.)

Az állami gazdaságok Magyarországon és a legtöbb népi demokratikus országban még nem játsszák a faltörő kos szerepét a termelészövetkezeti mozgalomban. A termelés, példaadás a parasztság megsegítése terén nem töltik még be élenjáró szerepüket. Egyik legfontosabb és legsürgősebb feladat megszüntetni az állami gazdaságok e téren fennálló elmaradását és biztosítani, hogy a tudomány és technika legmesszebbmenő alkalmazásával, az átlaghozamok növelésével, mihamarabb fejlett szocialista nagyüzemekké, a szocialista mezőgazdaság vezetőerejévé váljanak.

Az állami gazdaságok mellett, a mezőgazdaság szocialista szektorának másik tagja a termelészövetkezet. Ha a termelészövetkezeti szektorunkat összevetjük a Szovjetunió kollektív gazdasági rendszerével, lényeges különbségeket és sajátosságokat látunk. Először is Magyarországon, de több népi demokratikus országban is, még nincsenek kolhozok. Másodsorban, a legfejlettebb termelészövetkezetek is elmaradnak a kollektív nagyüzemi termelés szocialista elveinek következetes megvalósítása terén. Harmadsorban, a termelés, egyes jobban gazdálkodó termelészövetkezetektől eltekintve, még nem érte el azt a színvonalat, mely vonzóvá teszi a közös gazdálkodást a parasztság döntő tömegei számára. Márpedig általában a dolgozó parasztság, de különösen a középparasztság akkor fordul a társas termelés felé, akkor lehet a termelészövetkezeteket a kolhozok színvonalára emelni, ha a dolgozó parasztság gyakorlatilag, kézzelfogható tapasztalatok alapján meggyőződik arról, hogy a társas termelésre való áttérés előnyös, hogy a szövetkezeti termelés nagyobb hozamával és jövedelmezőségével, de nem utolsósorban a holnap bizonyosságával, fölötte áll az egyéni gazdálkodásnak.

És végül a Szovjetunióban teljes a kollektivizálás, míg a népi demokratikus országokban a termelészövetkezeti mozgalom az egyénileg dolgozó parasztok gazdaságainak jelenleg még csak kisebb részét öleli fel. Mindezek a sajátosságok, amelyek népi demokratikus viszonyaink között a mezőgazdaság szocialista átalakulását jellemzik és a termelési viszonyokban végbemenő változás fokát jelzik, korlátokat szabnak a termelőerők fejlődésének, illetőleg a rendelkezésre álló termelőerők teljes kihasználásának.

A másik mélyreható változás, ami a népi demokratikus országok társadalmi szerkezetében és népgazdaságában a felszabadulás óta végbement, mint már mondtam az, hogy agrárországból ipari országgá váltak.

A különböző társadalom-gazdasági rendszerek, főképpen a kapitalizmus története azt mutatja, hogy a gazdasági fejlődés fő iránya a tágabb értelemben vett iparosodás volt. A kapitalizmus nagy lendületet adott az ipar fejlődésének, de belső ellentmondásai, a termelési viszonyok és a termelőerők éles össze-

ütközései egyre mélyebb gazdasági válságokhoz, majd a kapitalizmus általános válságához vezettek. A kapitalista gazdasági rendszer gátjává lett a termelőerők fejlődésének. Elérkezett a kapitalizmus felszámolásának és a szocialista gazdasági rendszer felépítésének történelmi szükségszerűsége.

Amikor Magyarország és a többi, ma már népi demokratikus ország, a Szovjet Hadsereg győzelmei nyomán felszabadult, megnyílt a lehetősége e nagyszerű történelmi feladat megvalósításának. A kapitalizmus alapjaira mért sorozatos csapások, a termelési eszközök tulajdonviszonyaiban végrehajtott gyökeres változások, nagy akadályokat hártottak el a termelőerők fejlődésének útjából, ami szilárd és széles gazdasági alapot teremtett az ország iparosodásának. Gyorsította az ipar fejlődését az is, hogy a népi demokratikus állam és a párt iparosító politikája, teljesen megfelelt a társadalom-gazdaság fejlődése szükségleteinek.

Marx tanítása szerint »... minden társadalmi alakulatban van egy bizonyos termelés, amely a többi felett áll és ezért annak viszonyai határozzák meg az összes többiek helyét és befolyását ...« (Marx : Bevezetés »A politikai gazdaságtan bírálatához«.) A feudalizmus korszakában ez a termelési ág a földművelés volt. Ez a helyzet a kapitalizmusban gyökeresen megváltozott. A kapitalizmusban, ahol a társadalmi munkamegosztás sokkal fejlettebb, mint az előző gazdasági formációkban, az ipar és a földművelés elkülönülése úgy történt, hogy az ipar uralkodó helyzetbe került, miközben erős befolyást gyakorolt a mezőgazdaság fejlődésének ütemére és irányára. Ez a folyamat nagyon bonyolult és ellentmondó formákban és az ellentétek kiéleződése közben ment végbe. Lenin erről a következőket írja : »Létezhet-e olyan kapitalizmus, amelynél az ipar és a kereskedelem fejlődése ne szárnyalná túl a mezőgazdaságot, hiszen a kapitalizmus fejlődése egyben az árugazdaság, azaz a társadalmi munkamegosztás fejlődését is jelenti, ezáltal a mezőgazdaság kezéből egymás után kiveszi azoknak a nyersanyagoknak a feldolgozását, amelyek eredetileg eme nyersanyagok kitermelésével és fogyasztásával kapcsolatosak. Ezért jelenti a kapitalizmus mindig és mindenütt a kereskedelem és ipar gyorsabb fejlődését a földműveléssel szemben, a kereskedelmi és ipari lakosság gyorsabb szaporodását, a kereskedelem és ipar fokozódó jelentőségét, a nemzetgazdaság általános rendszerében. Másként nem is lehet.« (Lenin. II. kötet. 207. old.)

Természetesen a mezőgazdaság a kapitalizmusban sem állt egyhelyben, az is fejlődött, de üteme jelentékenyen és mind nagyobb mértékben elmaradt a kapitalizmus általános fejlődésének ütemétől, ami a kapitalista termelési rendszer ellentmondásainak egyik leglényegesebb megnyilvánulása.

A kapitalizmus viszonyai között a fejlődés Magyarországon is és más népi demokratikus országban is, a fentebb vázolt törvényszerűségek alapján és ellentétek között ment végbe és oda vezetett, hogy az ország közgazdaságára egy elmaradt mezőgazdaság nyomta rá a maga agrárjellegét, ami gátja volt az ország nagyobbarányú iparosodásának. Abban a mélyreható gazdasági átalaku-

lásban, amelynek folyamán Magyarország kapitalista országból szocializmust építő népi demokratikus országgá lett, döntő szerepe az iparosításnak volt, amely az ipar nagyarányú fejlesztésével és szocialista alapra helyezésével, megteremtette a mezőgazdaság termelőerői fejlődésének, az egyéni gazdálkodásról a szövetkezeti gazdálkodásra való áttérés legkedvezőbb feltételeit is.

A szocialista ipar fő jellegzetessége, hogy mind a termelési eszközök, mind az előállított ipari termékek állami, tehát össznépi tulajdonban vannak és nem szolgálhatják a falu kizsákmányolását. Ezzel alapjában véve megszüntették a város és a falu, az ipar és a mezőgazdaság közötti ellentét egyik leglényegesebb gazdasági alapját.

Az ellentét másik gazdasági alapjának, az egyéni kisáru- és kulák-kapitalista termelésnek a felszámolása és a mezőgazdaság teljes szocialista átszervezése még megoldásra vár.

Abból a körülményből, hogy az iparban a termelés a szocializmus gazdasági törvényei alapján megy végbe, következik a fejlődés ütemének meggyorsulása nemcsak az iparban, de népgazdaságunk egyéb ágában, így a mezőgazdaságban is. Ezzel magyarázható, hogy amíg a különböző társadalom-gazdasági rendszereknek a rabszolgaságtól a feudalizmuson keresztül a kapitalizmus kifejlődéséig mintegy ezer esztendőre volt szükségük, s a kapitalizmus kibontakozása is másfél évszázadot vett igénybe, — addig a kapitalizmus megdöntése után a szocializmus felépítése mindössze három és fél évtizedet követelt a Szovjetunióban és a szovjet tapasztalatokra, valamint Sztálin tanítására és utolsó tudományos művére támaszkodva, ennél is rövidebb idő alatt valósulhat meg a népi demokratikus országokban. Ebben felbecsülhetetlen szerepe van annak a szoros együttműködésnek és hatalmas segítségnek, amelyről Sztálin azt mondotta, hogy »... ennek az együttműködésnek a tapasztalata mutatja, hogy egyetlen kapitalista ország sem tudna a népi demokratikus országoknak olyan igazi és magas műszaki színvonalú segítséget nyújtani, mint amelyet a Szovjetunió nyújt nekik. Nemcsak arról van szó — mondotta Sztálin —, hogy ez a segítség a lehető legelősebb és műszakilag elsőrendű. Elsősorban arról van szó, hogy ennek az együttműködésnek alapja az egymást segítésnek és a közös gazdasági fellendülés elérésének őszinte vágya«. (Sztálin : A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban. Szikra. 1952. 32. old.)

A népi demokratikus országoknak az iparosítás terén kifejtett nagy erőfeszítései és a Szovjetunió mindenirányú és önzetlen támogatásával elért sikerei teljes mértékben igazolják a szocialista iparosítás sztálini elméletét.

A szocialista ipar kifejlődése hatalmas méretekben növeli a termelőerőket a népgazdaság minden ágában, a mezőgazdaságban is. A szocialista iparosítás teremti meg a gazdasági technika kifejlesztésének lehetőségeit, főképpen gépállomások létesítésével és ez képezi a mezőgazdasági nagyüzemek anyagi-technikai alapját. A szocialista iparosítás elméletét Lenin és Sztálin dolgozta ki. A szocialista iparnak a mezőgazdaság szocialista átszervezése

terén betöltött döntő szerepéről Lenin a következőket írja: »... a város olyan radikális technikai és társadalmi támogatást nyújtson az elmaradt és szétforgácsolt falunak, hogy ez a támogatás megteremtse az anyagi alapot a földművelő és általában a mezőgazdasági munka termelékenységének nagyarányú fokozásához és ilyen módon a példa erejével arra ösztökélje a kisüzemű földművelőket, hogy saját érdekükben áttérjenek a nagyüzemi kollektív, gépesített földművelésre...« (Lenin: Válogatott művek II. Szikra. 1949. 778–779. old.)

Lenin és Sztálin műveiben számtalan útmutatást találunk arra, hogy fejlett szocialista ipar nélkül lehetetlen a mezőgazdaságban szocialista, szövetkezeti nagyüzemek létesítése. Lenin erről többek között a következőket írja: »... ahhoz, hogy a szocialista város végig magával tudja vinni a szocialista falut, az kell, hogy az ország gazdaságát — a földművelést is beleértve — új technikai alapra, a modern nagyüzem technikai alapjára helyezzük...« (Lenin: XXVI. kötet, 46. old. oroszul.)

A mezőgazdaság szocialista átszervezésének új technikai alapját, a termelés minden ágának gépesítését, az állattenyésztést is beleértve, továbbá ennek érdekében az egész mezőgazdaság gépállomásokkal való behálózását, csakis fejlett szocialista nagyipar tudja biztosítani. A szocialista ipar a népi demokratikus országokban, a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet folyamán, a leghatékonyabb tényezője a termelőerők fejlődésének, a termelési viszonyok és a termelési eszközök tulajdonviszonyai átalakulásának, valamint azok összhangja elősegítésének. Kétségtelen, hogy a szocialista ipar erőteljesen hat ilyen irányban. Az átmenet jelenlegi szakaszán azonban egyrészt a termelőerők, másrészt a termelési viszonyok és a termelési eszközök tulajdonviszonyai kölcsönhatásának mégis az a jellegzetessége, hogy a termelőerők fejlődése sokkal nagyobbarányú és gyorsabb, mint a termelési viszonyok és a termelési eszközök tulajdonviszonyainak átalakulása. S bár a fejlődés a termelőerők jellege és a termelési viszonyok összhangja felé halad, a kisérttermelés jelentékeny méretei következtében, az ellentétek etekintetben még nagymértékben fennállnak.

A szocialista ipar által létrehozott fejlett technikát az egyéni gazdaságok képtelenek alkalmazni, a technika fejlődésével nem tudnak lépést tartani. Ez azt mutatja, hogy azok a termelőerők, amelyeket a szocialista ipar létrehozott, máris túlnőttek az egyéni termelési mód és tulajdonviszonyok keretein, s ezek a megnövekedett termelőerők új termelési viszonyokat, nagyüzemi termelést követelnek. Sztálin tanítása szerint ennek két útja van: kapitalista út és szocialista út. A kapitalista út a dolgozó parasztság tönkremenetelén és kisajátításán át vezet a nagyüzemhez. Mi ezt az utat elvetjük. A szocialista út a dolgozó parasztság önkéntes társulásával hozza létre a nagyüzemű gazdálkodást. A szocialista ipar által megteremtett hatalmas technika biztosítja a dolgozó parasztságunk számára ezt a lehetőséget. Éppen ezért mi az utóbbi mellett, a szocialista út mellett vagyunk és ezt ajánljuk a parasztság számára a népi demokratikus országokban.

A termelőerők növekedésének a mezőgazdaságban, minden népi demokratikus országban, a leghatékonyabb emeltyűje a gépállomás, amely a szocialista ipar által létrehozott fejlett technikát biztosítja a mezőgazdasági termelés számára. A kapitalista mezőgazdaságban a termelési eszközök magántulajdona és az üzemek kisebb méretei következtében, még e fejlettebb nagyüzemi termelés sem teszi lehetővé a kapitalizmus által létrehozott technika széleskörű alkalmazását, amely túlnőtt a mezőgazdaság kapitalista termelési és tulajdonviszonyain. Ez vezet arra, hogy ott a tőke szerves összetétele rendkívül alacsony.

A kapitalizmusban a mezőgazdaság termelés elmaradottságának, a tőke alacsony szerves összetételének fő oka, a föld magántulajdona és a belőle fakadó abszolút földjáradék, amely akadályozza a tőkének a mezőgazdaságba való áramlását. A szocializmus viszonyai között, a Szovjetunióban, ahol teljesen megszűntek a kapitalista termelési és tulajdonviszonyok és helyüket a mezőgazdaságban is szocialista termelési és tulajdonviszonyok foglalták el, megszűnt az abszolút földjáradék és vele a termelőerők fejlődését gátló akadály.

A népi demokratikus országokban, a fejlődés jelenlegi szakaszán, a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenetnek a mezőgazdaságban bizonyos sajátosságai vannak. A leglényegesebb az, hogy az abszolút földjáradék nem szűnt ugyan meg, de szerepe és jelentősége lényegesen csökkent. A föld adás-vételét továbbá a kulákság gazdaságát és kizsákmányolási lehetőségeit a népi demokratikus országokban messzemenően korlátozzák, egyidejűleg a termelőeszközök kisparaszti egyéni tulajdona fokozatosan szövetkezeti tulajdonná alakul át. Ilyen viszonyok között az abszolút földjáradék érvényesülésének mind kisebb lehetőségei vannak. Általában az egyéni parasztgazdaságokban az abszolút földjáradékot, mint biztosított munkanélküli jövedelmet csak szűk keretek között lehet realizálni.

Ezek a körülmények adják a magyarázatát annak, hogy az abszolút földjáradék érvényesülése és a termelőerők fejlődését gátló káros kihatása, a szocializmusba való átmenet jelenlegi szakaszán, a népi demokratikus országokban már erősen korlátozott. Ebből világosan következik az átmeneti szakasznak az a sajátossága, hogy a mezőgazdaság szocialista átszervezése terén, a népi demokrácia viszonyai között, a földtulajdonviszonyokba való közvetlen beavatkozás (nacionalizálás) nem elsősleges feladat és az abszolút földjáradék megszüntetése nem feltétlenül szükséges előfeltétele a szövetkezeti nagyüzemi, alapjában szocialista gazdálkodásra való átmenetnek, annak kezdeti szakaszán. Később, a fejlődés előrehaladottabb fokán a termelési és tulajdonviszonyok közötti ellentmondásnak el kell tűnni és létre kell jönni a kettő összhangjának a vonatkozó objektív gazdasági törvényszerűség érvényesülése következtében. Mindez azonban azt mutatja, hogy ma még a szövetkezeti, tehát alapjában véve szocialista szektorban is, egyenlőtlenül fejlődnek a termelési és tulajdonviszonyok. Amint látjuk, a legfontosabb termelőeszköz, a föld tulajdonviszonyainak szocialista átalakulása, elmarad a nagyüzemi szövetkezeti termelésre való

áttérés mögött, ami sajátos vonása a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenetnek a mezőgazdaság terén a népi demokratikus országokban.

A szocialista ipar által létrehozott új nagyüzemi technika, a mezőgazdasági munka termelékenysége terén is hatalmas lépésekkel viszi előre a fejlődést a szocializmus felé. Lenin megállapítja, hogy »... a munka termelékenysége végeredményben a legfontosabb, a legfőbb dolog az új társadalmi rend szempontjából. A kapitalizmus a munka termelékenységének olyan fokát hozta létre, aminőt a feudalizmus nem ismert. A kapitalizmust az győzheti le véglegesen és fogja is véglegesen legyőzni, hogy a szocializmus a munkának új, sokkal magasabb termelékenységét hozza létre«. (Lenin: Válogatott művei II. kötet. Szikra. 1949. 583. old.)

A termelési viszonyok átalakulása, más szóval az egyéni gazdálkodásról a nagyüzemi szövetkezeti gazdálkodásra való áttérés, a munkaerő és a gépi technika egyszerű kooperációja révén egymagában is jelentős mértékben növeli a termelőerőket és a munka termelékenységét. Marx szerint a kooperatív munkából járulékos termelőerő származik, ami azt jelenti, hogy a kooperáció nemcsak az egyén vagy a gépi egység termelőerejét növeli meg, hanem új termelőerőt is létrehoz — a munkának a kooperáció által kifejlesztett társadalmi termelőerejét, aminek az előnyei csak a szövetkezeti nagyüzemben nyílnak meg dolgozó parasztságunk számára.

A mezőgazdasági munka termelékenységének növekedésében igen jelentős a részaránya az ipari munkának. Az egyéni és termelőszövetkezeti parasztság által használt gépekben és egyszerű munkaeszközökben rejlő ipari munka aránya, a ráfordított munkaidővel mérve, hozzávetőleges számítások szerint, megközelíti az emberi és igavonó munka felhasználásának mértékét. Ez más szóval azt jelenti, hogy például egy métermázsa gabona előállítására fordított munkában körülbelül egyforma az aránya az ipari és a mezőgazdasági munkának. Nyilvánvaló, hogy minél nagyobb a gépesítés foka, annál magasabb az ipari munka részesedésének aránya a mezőgazdasági termelésben.

Mindez nyilvánvalóan mutatja, hogy az ipar vezető szerepe nélkül lehetetlen a népgazdaság szocialista átalakítása, a nagyüzemi szövetkezeti mezőgazdaság létrehozása, végső soron a szocialista társadalmi-gazdasági rendszer megteremtése. Ezért van olyan kimagasló, döntő jelentőségük az átmeneti szakaszon a népgazdaság iparosítására irányuló ötéves terveknek.

A város és a falu, az ipar és a mezőgazdaság közötti gazdasági együttműködés, a munkás-paraszt szövetség egyik lényeges kérdése, az ipar munkaerőszükségletének és a falu munkaerőtartalékának kérdése, amit a mezőgazdaság gépesítésével felszabadult munkaerőnek a faluból a városba való vándorlása van hivatva biztosítani. A kapitalizmusban a faluból a városba való elvándorlás a hanyatlás, a gazdasági leromlás jele, mert a kapitalista fejlődés törvényszerűsége, hogy a faluból a városba való vándorlást a paraszt gazdasági tönkremenetele előzi meg. A népi demokrácia viszonyai között, a faluból a városba,

a mezőgazdaságból az iparba való elvándorlás a gazdasági, kulturális és társadalmi felemelkedés jele. A faluból a városba való elvándorlást a mezőgazdaság technikai felszerelésének állandó növekedése, a munka termelékenységének fokozódása, a szövetkezeti nagyüzemi termelés kisebb emberi munkaerőszükséglete teszi lehetővé.

Jelenlegi viszonyaink között a mezőgazdaság, mint a szocialista ipar munkaerőtartaléka, kétféle sajátos vonást mutat. A magyar faluban, s a rendelkezésre álló adatok szerint több népi demokratikus országban is, a jelenlegi fejlődési fokon a mezőgazdasági munka még viszonylag alacsony termelékenysége miatt, kisméretű a munkaerőfelszabadulás. A mezőgazdasági termékek összmenyiségét a gépi felszerelés, az agrotechnika, a tudomány helyes és nagyobb mérvű alkalmazásával és jobb kihasználásával lényegesen kevesebb munkaerővel meg lehetne termelni. Az e téren fennálló elmaradás miatt túl magas az egy bizonyos termékmennyiség előállítására felhasznált munka mennyisége. Így áll elő az a helyzet, hogy a mezőgazdasági munka termelékenységének viszonylagos elmaradottsága, akadályává válik az iparba való elvándorlásnak, ami hátráltatja az ipar fejlődését és azt a folyamatot, amelyet a városba való elvándorlás a parasztság felemelkedésére jelent.

A mezőgazdasági munka viszonylag alacsony termelékenysége mellett, az egyéni kisárutermelő gazdaságok elmaradt termelési módja, a mezőgazdasági termelés specializálásának és okszerű elhelyezésének hiánya és lehetetlensége is akadálya a munkaerő nagyobbarányú felszabadulásának az ipar számára. Általában a mezőgazdaságban a termelési módunk is olyan, hogy a nagy tömegű termékek fő munkálatai időben egybeesnek, ami a termelési szervezet hiányosságai és a gépi erő nem kellő kihasználása következtében oda vezet, hogy nemcsak abszolút munkaerőfelesleg nem mutatkozik kellő mértékben, hanem főképpen az állami szektorban, időszakonként munkaerőhiány lép fel.

A mezőgazdaság termelőerőinek fokozottabb fejlesztése és a munka termelékenységének növelése, az ipar munkaerő biztosítása révén, döntő jelentőséggel bír egész népgazdaságunk szocialista fejlődésére.

A város és a falu, az ipar és a mezőgazdaság közötti gazdasági kapcsolatokban döntő jelentőségű az árutermelés és áruforgalom. Sztálin korszakalkotó tudományos művében »A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban«, nagyszerű okfejtését adja az árutermelésnek, az áruforgalomnak és megszűnésük feltételeinek. Megállapítja, hogy amíg a népgazdaságban fennmarad a két alapvető szektor, az állami és szövetkezeti (kolhoz) — addig fenn kell maradnia a fogyasztási cikkek árutermelésének és forgalmának is.

Sztálin a szocializmus objektív közgazdasági törvényeinek feltárása során behatóan foglalkozik a város és a falu közötti ellentét és különbség kérdésével. Kimutatja, hogy az ellentét a kollektivizálással eltűnik ugyan, de lényeges a különbség nemcsak a munkaviszonyokban, hanem a termelési eszközök és az előállított termékek tulajdonviszonyaiban is, ami elkerülhetetlenül az áru-



forgalom fenntartásához vezet. Ebből logikusan következik, hogy az árutermelés és áruforgalom, következményeivel együtt csak az ipar és a mezőgazdaság közötti lényeges különbségek megszűnésével együtt tűnik el.

Sztálin tanítása szerint a szocializmus gazdasági viszonyai közötti áruterelésnek a kapitalista árutereléstől elütő, sajátos vonása: *a)* hogy az áruterelés korlátok közé van szorítva és nem terjed ki a termelőeszközök termelésére, *b)* hogy a termelőeszközök társadalmi (állami, össznépi) tulajdonban vannak, *c)* hogy a kizsákmányolást és bérmunkarendszert felszámolták, *d)* hogy a munkaerő többé nem áru. Ezek a sajátosságok teszik lehetővé és magyarázzák meg, hogy a szocializmusban az áruterelés nem vezet kapitalizmushoz.

A népi demokrácia gazdasági viszonyai között a fentebb felsorolt tételek közül nem áll fenn valamennyi a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet jelenlegi szakaszán. A népi demokrácia gazdasági viszonyai között a kizsákmányolást és a bérmunkarendszert az erősen korlátozott keskeny kulák-kapitalista szektor és a kistermelők keskeny felső rétegének kivételével, alapjában felszámoltuk és a munkaerő nem áru többé. Az áruterelés keretei és jellege, valamint a termelési eszközök és az előállított termékek tulajdonviszonyai tekintetében azonban lényeges különbségek vannak. A népi demokrácia viszonyai között, az átmenet jelenlegi szakaszán, nemcsak állami és szövetkezeti jellegű áruterelés folyik, hanem kulák-kapitalista áruterelés és egyéni paraszti kisáruterelés is, amely a kapitalizmus viszonyai között, mint Lenin mondotta, napról-napra szüli a kapitalizmust. Döntő kérdés, hogy a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet szakaszán, a népi demokrácia viszonyai között, érvényesül-e és milyen mértékben, a kapitalizmusnak ez a Lenin által feltárt törvényszerűsége? Nyilvánvaló, hogy ez a törvényszerűség nem érvényesülhet a maga egészében, már a fentebb kifejezett okoknál fogva sem, ami azonban távolról sem jelenti azt, hogy egyáltalán nem hat, nem érvényesül. Az ipar, a bankok és a nagykereskedelem államosítása, a kulákság és általában a kapitalista elemek erőteljes korlátozása, a kizsákmányolás és a bérmunkarendszer megszüntetése a népgazdaság döntő területén, a párt irányító szerepe és a proletárdiktatúra funkcióját betöltő államhatalom — mindez olyan irányban hat, hogy az áruterelésben a kapitalizmus törvényszerűségei ne érvényesülhessenek.

A fenti tényezőkkel szemben vannak ellenkező irányban, a kapitalista törvényszerűségek érvényesülése irányába ható tényezők is, mint a magántulajdonon nyugvó kisáruterelés, a termelt javak egyéni elsajátítása és piaci értékesítése. Ezek a tényezők kétségtelenül a kapitalista áruterelés felélénkülése irányában hatnak és annak veszélyét rejtik magukban a mezőgazdaságban. Pedig az áruterelés fokozása az átmeneti szakaszon, nemcsak az állami és szövetkezeti szektorban, hanem a paraszti gazdaságokban is, a gazdaságpolitikai intézkedések fő célkitűzése.

Az olyan nagy horderejű gazdasági rendszabály, mint nálunk az 1951 december 1-i párt- és kormányhatározat, messzemenően elősegíti az árutermelés fokozását. Ez azonban — mint látjuk — a kis- és középparasztagazdaságok árutermelésének viszonylag nagy súlya miatt, magában rejt a kapitalizmus veszélyét. Ennek leküzdési módja azonban nem az, hogy nem fejlesztjük, vagy visszafejlesztjük a kis- és középparasztagazdaságok árutermelését, hanem az, hogy az árutermelés általános növelésén belül, jelentősen nagyobb mértékben fejlesztjük az állami és szövetkezeti, tehát a szocialista gazdaságok árutermelését, mint az egyéni gazdaságokét. Ez elengedhetetlen és szükségszerű a kapitalizmus veszélye elleni harcban. Szükségessége mellett ennek objektív lehetőségei is megvannak. A kapitalizmus veszélye abban lehet, hogy a szocialista szektor, a nagyméretű árutermelés objektív lehetőségeit még nem használja ki kellő mértékben az árutermelés növelésére.

Az 1951 december 1-i rendszabály az átmeneti szakasz sajátosságából fakad. Abból, hogy a szocialista mezőgazdasági szektor termelőerőinek nagyarányú fejlesztése mellett, még szükség van az egyéni kisárutermelő szektor minél nagyobb árufeleslegeinek bevonására is az élelmiszerforgalomba a belső piacon.

A népi demokrácia viszonyai között a paraszti árutermelésnek, a NEP hasonló kezdeti szakaszától eltérően az a sajátossága, hogy átmenetileg sem vezet a mezőgazdaságban a kapitalista elemek felélénküléséhez, ha a párt és a kormány gazdaságpolitikáját helyesen alkalmazzuk és a termelők szabad áruforgalmának biztosítása mellett, tovább folyik a kulák-kapitalista elemek erőteljes korlátozása és a kisárutermelés átalakítása. A gazdaságpolitika új iránya tehát, a még túlsúlyban levő kisárutermelés viszonyai között is, elősegítheti a népgazdaság szocialista alapjának kialakulását és megszilárdulását. Az 1951 december 1-i párt- és kormányhatározattal megalapozott rendszabályok következetes megvalósítása és továbbfejlesztése során tehát megszilárdulnak a gazdasági kapcsolatok a város és a falu, a munkásosztály és a parasztság között.

Lenin is erre utal, amikor arra tanít bennünket, hogy » . . . a város és a falu, az ipar és a mezőgazdaság közötti gazdasági összefogás érdekében, egy bizonyos időre fenn kell tartani az árutermelést (árucseré, vétel, eladás útján), mint a paraszt számára egyetlen, elfogadható formáját a várossal való gazdasági kapcsolatnak«. (Sztálin: A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban. Szikra. 1952. 16. old.)

Az árutermelés és áruforgalom kérdésével szorosan összefügg a belső piac kérdése. A népi demokratikus rendszerben a mezőgazdaságban nem két, hanem három árutermelő szektor létezik egymás mellett: állami, szövetkezeti és egyéni (kisárutermelő és kulák-kapitalista). A belső piac is így tagozódik és ennek megfelelően érvényesülnek az objektív gazdasági törvényszerűségek, szektoronként más és más módon, termelési viszonyaiktól függően. A kapitaliz-

musssal szemben, a népi demokratikus viszonyok között, a belső piac alapvető sajátossága, hogy állandóan bővül, hogy a termelőerők nem ütköznek a piac korlátaiba, ami mentesíti a népgazdaságot a kapitalizmusra jellemző viszonylagos túltermelési válságoktól és azok pusztító következményeitől.

Az átmenet jelenlegi szakaszán Magyarországon, de a többi népi demokratikus országban is, a fogyasztási javak termelésében még az egyéni parasztgazdaságok részaránya a legjelentősebb. Mellette a szocialista szektor még elmarad. Ebből adódik az átmeneti szakasz egyik sajátossága a fogyasztási javak és nyersanyagok termelése és áruforgalma terén. A város számára szükséges fogyasztási javak és nyersanyagok egyrészt a szocialista állami és szövetkezeti szektor termeli, túlnyomó nagyrészt azonban az egyéni kisárutermelő szektor. Ez azzal a következménnyel jár, hogy a városok fogyasztási javakkal és nyersanyaggal való ellátása döntően a kisárutermelő egyéni szektoron nyugszik és nem a mezőgazdaság szocialista szektorán. Márpedig az egyéni paraszti termelés esetlegessége, valamint árufeleslegeinek értékesítése bizonytalanná teszi a város fogyasztási javakkal és nyersanyaggal való rendszeres és tervszerű ellátását. A kötelező állami begyűjtésnek az átmenet jelenlegi szakaszán Magyarországon és a népi demokratikus országokban azért is döntő a jelentősége, mert hivatva van áthidalni azt az ellentmondást, ami a szocialista ipar és a kisárutermelő egyéni mezőgazdaság között a város fogyasztási javakkal és nyersanyaggal való ellátása terén fennáll.

Az állami begyűjtésnek kell előteremteni azokat a termékmennyiségeket, amelyekkel az állam a városok élelemmel és nyersanyaggal való ellátása terén le tudja győzni a paraszti termelés esetlegességeiből származó bizonytalanságot és biztosítani tudja a tervszerű ellátást. Ilyen módon, mint látjuk, az állami begyűjtésnek igen fontos szerepe van a város és falu gazdasági együttműködésének megszilárdításában és továbbfejlesztésében, a lakosság tervszerű ellátásában, a javak elosztása terén annak a szocialista elvnek a fokozottabb megvalósításában, hogy mindenkitől képességei szerint és mindenkinek munkája szerint.

Ezt nagy mértékben elősegíti az is, hogy a város megszűnt a falu kizsákmányolásának központja lenni és ma már a falu megsegítésének, felemelésének és szocialista átszervezésének kiapadhatatlan forrása, ami fontos tényező a munkás-paraszt szövetség megerősítésében és a munkásosztály vezető szerepének biztosításában.

A kapitalizmus felszámolása és a szocializmus alapjainak lerakása nálunk és a többi népi demokratikus országban, mutatja azt a hatalmas utat, amelyet ezek az országok a felszabadulás óta eltelt néhány esztendő alatt megtettek. Ehhez a sikeres munkához a tudományos elméleti alapot Sztálin tanításai adták, aki az egész emberiségnek felbecsülhetetlen szolgálatot tett azzal, hogy feltárta és tudományosan megalapozta a két világ, a kapitalizmus és szocializmus harcának történelmi szükségszerűségét és a két rendszer gazdasági alaptörvényét.

Sztálin utolsó tudományos művében a kapitalizmus alaptörvényét a következőkben fogalmazta meg: »... a maximális tőkés profit biztosítása az adott ország lakossága többségének kizsákmányolása, tönkretétele és nyomorba döntése útján, más országok, különösen az elmaradott országok népeinek leigázása és rendszeres kifosztása útján, végül a legmagasabb profit biztosítása, a háború és a nemzetgazdaság militarizálása útján«.

A modern kapitalizmus gazdasági alaptörvényének feltárásával Sztálin klasszikus tömörséggel a kapitalizmus igájában sínylődő emberiség elé tárta rabságának és szenvedéseinek legmélyebb okait.

»A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban« című tudományos művében ugyanakkor feltárta és a kapitalizmus alaptörvényével szembeszögezte a szocializmus gazdasági alaptörvényét, amelyet így fogalmazott meg: »Az egész társadalom állandóan növekvő anyagi és kulturális szükségletei maximális kielégítésének biztosítása, a szocialista termelésnek a legfejlettebb technika alapján történő szakadatlan növekedése és tökéletesedése útján«. A szocializmus gazdasági alaptörvényének feltárásával Sztálin megmutatta az egész emberiségnek annak a társadalmi rendnek a lényegét, amely már megvalósult a világ első szocialista államában, a Szovjetunióban, amelynek építésén a népi demokratikus országok dolgozói fáradhatatlanul munkálkodnak és amelyért a világ kapitalista elnyomás alatt élő népei harcukat vívják.

A két világ, a két rendszer alaptörvényeinek feltárásával Sztálin bevilágította azt a történelmi utat, amelyen az emberiségnek haladnia kell, meghatározta azt a világtörténelmi feladatot, amelyet meg kell oldani: a kapitalista társadalom megdöntését, a szocialista társadalom megteremtését. Ennek a történelmi feladatnak a megvalósítását van hivatva biztosítani a szocializmus építése a népi demokratikus országokban, amely komoly tudományos igényeket támaszt a politikai és gazdasági vezetőkkel szemben. Mint Sztálin mondta: a Párt és a gazdasági funkcionáriusoknak nemcsak szakembereknek kell lenniök, akik jól értik mesterségüket, hanem politikusoknak és közéleti embereknek is, akik élénken érdeklődnek országuk sorsa iránt, ismerik a társadalmi fejlődés törvényeit, alkalmazni tudják ezeket a törvényeket és arra törekszenek, hogy az ország politikai vezetésének aktív részesei legyenek. A Magyar Tudományos Akadémiára e téren nagyszerű feladat hárul: messzemenően közreműködni abban, hogy e tudományos törvények az állami és gazdasági vezetők minél szélesebb körének közkincsévé váljanak.

Sztálin műve alapvető a világ kommunista és munkáspártjainak, köztük a Magyar Dolgozók Pártjának szellemi életében, elméleti és gyakorlati munkájában is. »Külföldi elvtársaink tudni akarják — írja Sztálin — hogyan szabadultunk meg a kapitalista rabságból, hogyan alakítottuk át országunk gazdaságát a szocializmus szellemében, hogyan értük el a parasztsággal való barátságot és hogyan értük el, hogy nemrég még gyenge és szegény országunk gazdag és hatalmas országgá változott... Tudni akarják mindezt és sok más: nem

egyszerűen kíváncsiságból, hanem azért, hogy tanuljanak tőlünk, és felhasználják tapasztalatainkat országuk számára». (Sztálin: A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban. Szikra. 1952. 46. old.)

Előadásomban ezt a feladatot tűztem magam elé. Azt, hogy Sztálin útmutatásai és a széles szovjet tapasztalatok alapján, megkíséreljem felvetni a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet néhány közgazdasági kérdését, hogy Sztálin utolsó tudományos műve egyes tételeinek ismertetésével, némiképp hozzájáruljak ahhoz, hogy tanításaiból minél többet meríthessünk és értékesíthessünk a szocializmus építésének nagyszerű munkájában.